

Slovníček pojmů používaných v pracovním sešitě

A

Aufbaukommando – též komando výstavby, jedná se o skupinu mladých mužů, kteří přijeli v listopadu (transport Ak) a prosinci (transport J) 1941 do Terezína. Měli za úkol upravit místní kasárna pro ubytování židovského obyvatelstva z protektorátu. Členem tohoto komanda byl také otec Handy Pollakové Karel Pollak.

asimilant – člověk, který se přizpůsobí většině ve společnosti, přijme např. její některé zvyky, hodnoty, jazyk

B

babylon – zde v přeneseném slova smyslu chaos, zmatek, vychází z textu Starého zákona o zmatení jazyků při stavbě babylónské věže

bašta – stavba, která tvoří součást hradeb, v Terezíně byla posléze jedna uvolněna pro hry, sport, procházky i odpočinek v zeleni

betreuerin – (betreuerka), též opatrovnice, pečovaly o děti v mládežnických domovech v Terezíně

blok – zde souvislá řada domů

Bonaco – časopis, který vydávala česká děvčata v domově č. 11 v L 414, vycházel od ledna do července 1944, název je zkratkou věty „bordel na kolečkách“, co místo očekávaného ko na konci zkratky mělo dodat názvu nádech tajemnosti, zvláštnosti

bonkes – označení pro ústně předávané zprávy, informace, které byly „zaručeně pravdivé“, týkaly se především nadcházející situace, jinak též šeptanda

C

černý trh – též neoficiální trh, není kontrolován státem, zprostředkovává to, co není možné dostat v běžném prodeji (potravin, oblečení atd.), v Terezíně se týkal především jídla, cigaret

četník – příslušník četnictva, v Terezíně vykonávali strážní službu, dohlíželi na vězně, doprovázeli je do práce mimo hradby

D

deportace – násilné vystěhování, přemístění osoby nebo skupiny lidí např. do ghetta, koncentračního tábora, může to být forma trestu

E

emigrace – vystěhování se z vlasti a usazení se v jiné zemi

Ester – jméno perské královny židovského původu, která díky své odvaze zachránila před vyhubením celý židovský národ. Na památku této události Židé slaví svátek purim. Celý tento příběh je zaznamenán ve starozákonní biblické knize Ester.

evidenční list – formulář, na který jsou zaznamenávány konkrétní údaje např. o osobách, majetku

G

ghetto – oddělená část města (nebo i celé město), která je vyhrazena určité skupině obyvatel, nejčastěji se týká Židů. Soustředění obyvatel na jednom místě (a jejich vyčlenění z většinové společnosti) se označuje jako ghettoizace, ve 21. století se o ghettoizaci hovoří i v souvislosti např. s Romy

H

heim – domov, byly zřizované s cílem zajistit lepší péči o děti a mládež v ghettu, v Terezíně zřízeny: Kinderheim pro děti od 4 do 10 let, Jugendheim – pro chlapce od 10 do 16 let a Mädchenheim – pro děvčata od 10 do 16 let

holocaust – (z řec.), též šoa (pohroma, zničení, neštěstí), znamená systematické pronásledování a vraždění židovského obyvatelstva, později termín používán i ve vztahu k dalším skupinám obyvatelstva, jedná se například o Romy, mentálně postižené jedince, obyvatelstvo bývalého Sovětského svazu atd., kteří se také stali cílem nacistického vyhlazování

hundertschaft – setnina, pracující vězni byli organizováni do jednotek označovaných tímto termínem

CH

chanuka – (z hebr.) též Svátek světél, svátek má připomínat znovuvysvěcení jeruzalémského chrámu po úspěšném protisyřském povstání ve 2. století před. n. l., kdy zázračně hořel olej ve svícnu po 8 dní, a chrám mohl znovu začít fungovat jako místo pro náboženské obřady

J

Jad tomechet – Pomocná ruka, mládežnická organizace pomáhající v Terezíně v péči o staré lidi, dívky z pokoje 28 nejčastěji docházely přímo do jejich ubikací – pomohly poklidit, poblahopřály k narozeninám, nosily drobné dárky (kapesníčky), zazpívaly – často v různých jazycích (i holandsky)

Jom kipur – jeden z nejvýznamnějších židovských svátků, též den smíření, odkazuje se na tyto události z židovských dějin: den, kdy Abraham uzavřel smlouvu s Bohem, a zároveň den, kdy Bůh odpustil Izraelcům, že si zhotovili zlaté tele, je to den modliteb a půstu

K

karanténa – držení nemocných osob v uzavřeném prostoru, stranou od ostatních s cílem zabránit šíření většinou infekční choroby

kasárna – budova, ubytovna pro vojáky

kavalec – jednoduché lůžko, v Terezíně termín označoval trojpalandu

Křišťálová noc – německy Kristallnacht, událost, která proběhla ve dnech 9.–10. listopadu 1938 na území tehdejší Německé říše (tedy i v dnešním Rakousku a v českém pohraničí), bývá označována také jako protizidovský pogrom. Výsledkem bylo mnoho mrtvých (100–500), vypálené židovské synagogy, vyrabované židovské obchody a podniky, část židovského obyvatelstva byla odvečena do koncentračních táborů.

koncentrace – zde soustředění židovského obyvatelstva na jedno místo (Terezín jako místo shromáždění Židů z protektorátu a německé Říše a okupovaných území) v souvislosti s tzv. konečným řešením židovské otázky na konferenci ve Wansee

koncentrační tábor – místo, na kterém je soustředěna velká skupina lidí, slouží většinou jako hromadné vězení, existovaly různé typy těchto táborů podle jejich zaměření (pracovní, vyhlazovací, rodinný, průchozí, shromažďovací atd.)

košer – čistý, řádný, to, co je vhodné, povolené, co je v souladu s předpisy, zde vše, co odpovídalo židovským předpisům

L

L – Langstrasse, označení pro podélné ulice v Terezíně, odtud odvozeno i označení pro jednotlivé budovy (L 410 – budova, kde se nacházel pokoj D 28, L 414 – budova, kde byly ubytovány malé děti, L 417 – budova, kde se nacházel domov pro chlapce)

M

Maagal – kruh, v přeneseném smyslu „dokonalost“, o kterou chtěla děvčata z pokoje 28 usilovat, jednalo se o jakýsi parlament, který měl přispět k vzájemné solidaritě, posílit pocit sounáležitosti dívek a zároveň představovat ideál chování

menážka – odvozeno od slova menáž (strava pro vojáky nebo vězně), znamená lístek na jídlo

N

národnostní menšina – skupina obyvatel jednoho státu, která se liší od většiny společnosti tím, že si uchovala svůj jazyk, kulturu, tradice

nucené společenství – nedobrovolné společenství lidí (termín užitý o terezínském ghettu autorem jeho nejrozsáhlejších dějin H. G. Adlerem, bývalým vězněm ghetta)

norimberské zákony – vydány v roce 1935 v Německu, vymezily, kdo je z hlediska rasové teorie považován za Žida. Lidé, kteří spadali pod toto označení, se stali občany druhé kategorie, neplnoprávními.

O

otevřené ghetto – jedná se o druhou etapu fungování terezínského ghetta (od 6. 7. 1942), kdy židovští vězni již nebydlí pouze v kasárnách, ale i v původně civilních objektech, mohou se volně pohybovat, po práci se mohou do té doby rozdělené rodiny i navštěvovat, Terezín je v této době v podstatě jedním velkým vězením

P

pogrom – násilná akce namířená proti určité skupině obyvatel, většinou ji doprovází vraždění těchto obyvatel, ničení a zabírání jejich majetku

pochody smrti – v závěru války nacisté evakovali za velmi otřesných podmínek vězně z táborů (často pěšky) před blížícími se spojeneckými vojsky

pokoj – každý dětský domov v ghettu byl rozdělen na jednotlivé pokoje, v nichž žily dívky nebo chlapci přibližně stejného věku (např. 12–14 let), na jednom pokoji bydlelo zpravidla 20 – 30 dětí

pracovní nasazení – zde nucená práce vězňů ghetta v různých oborech (v zemědělství, v různých řemeslech)

propaganda – soubor různých metod a postupů, jak šířit ve společnosti konkrétní myšlenky, názory s cílem získat si pro ně další stoupence (např. zde zkrášlovací akce)

protižidovská opatření – opatření, která byla namířena proti židovskému obyvatelstvu, například zákaz používat dopravní prostředky, navštěvovat určitá místa

prstýnek – v Terezíně symbol přátelství, dívky si vyměňovaly prsteny jako doklad uzavřeného spojení

purim – veselý jarní židovský svátek připomínající záchranu židů v době perské nadvlády, čte se, případně hraje příběh o statečné Ester a zrádném Hamanovi

Q

Q – Querstrasse, označení pro příčné ulice v ghettu

R

rezerva – do přípravy transportů na Východ byli zařazováni také náhradníci označovaní jako rezerva, mnozí z nich byli řazeni do dalšího transportu

Roš hašana – židovský nový rok, pohyblivý svátek připadající zpravidla na září, jeden z nejvýznamnějších svátků judaismu (židovského náboženství)

S

Sammlungstelle – místo, kde se v ghettu shromažďovali vězni před transportem

samospráva ghetto – židovské vedení Terezína, mělo určité pravomoci omezené ovšem dohledem SS, představitelé samosprávy měli naději, že jejich činnost může omezit útlak ze strany nacistů, měli určitá privilegia, ale jen malou skutečnou moc

sanatorium – místo, které slouží k doléčení a celkovému zotavení nemocného člověka nebo místo, kde se léčí dlouhodobě nemocní

sčítání lidu – soupis obyvatelstva, snaha získat o něm konkrétní údaje (například jejich počet, věk, pohlaví, zaměstnání, náboženskou příslušnost atd.)

skupina A B C – žáci v systému tajného vzdělávání byli rozděleni do skupin – nejlepší A, nejhorší C

sionista – stoupenec hnutí, které usilovalo o přesídlení židovského obyvatelstva do oblasti Palestiny a vytvoření samostatného židovského státu

šlojzka – prostor, kde byli umístěni dočasně nově příchozí do Terezína, případně ti, kteří byli zařazeni do transportu na Východ

šlojzovat – zde nakrást pro sebe potřebné věci (především jídlo), vychází ze slova šlojzka, protože při příchodu zde mnohým byly zabaveny některé věci, totéž co zorganizovat

T

toranut – zde rozpis služeb, který visel na dveřích jednotlivých pokojů v heimech

transport – zde přeprava osob vlakem ze shromaždiště do Terezína a následně do koncentračních táborů, příkladem může být evakuační transport ke konci války, kterým se přepravovali vězni z ohrožených oblastí (většinou z míst, která byla v bezprostřední blízkosti postupující fronty) do místa náhradního ubytování, např. do Terezína nebo jiného koncentračního tábora, příchozí transport do Terezína, odchozí transport z Terezína, likvidační transport na konci války

tyfus – infekční onemocnění, které provází vysoké horečky, průjmy

U

ubikace – místa sloužící pro ubytování vězňů, původně kasárna, později i domy civilistů

uzavřené ghetto – do doby, než bylo vystěhováno původní obyvatelstvo Terezína (do 6. 7. 1942), nesměli židovští vězni bez povolení opouštět své ubikace

V

Vedem – časopis, který v terezínském ghettu vydávali chlapci z domova L 417 v letech 1942– 1944

vychovatelé (betreueri) – většinou dobrovolníci, kteří pečovali o výchovu dětí a mládeže ve zřízených heimech, měli na starost organizaci a kontrolu celodenního provozu domova, v chlapeckých byli vychovateli zpravidla muži, v dívčích ženy

vyreklamovat – vyřadit ze seznamu do transportu

Z

zkrášlovací akce – akce, která předcházela návštěvě zástupců Mezinárodního výboru ČK v Terezíně, probíhala od jara 1943 do léta 1944, jejím cílem bylo navenek vylepšit vzhled a chod ghetta tak, aby mezinárodní návštěva neviděla katastrofální životní podmínky vězňů, nacisté tím chtěli oklamat světovou veřejnost a vyvrátit „nepravdivé zprávy“ o probíhající genocidě židovského obyvatelstva

Žid – příslušník židovského národa

žid – stoupenec židovského náboženství

žranice – chlapci a děvčata v heimech tak s nadšátkou označovali společné jídlo, které bylo součástí slavností, svátků a různých oslav. Na tyto oslavy se připravovali a šetřili ze svých přídělů často několik dnů.

Případně lze využít podrobnější slovníček terezínských pojmů:
http://sfi.usc.edu/_OLD_SITE_2013/czech/terezin/